

Vakaras apie „kultūrų paribius“ – kartu su akademiku Domu Kaunu

Bonifacas VENGALIS

Nuotraukų autoriai: Bonifacas VENGALIS ir
Alfonsas TEKORIUS

2023 m. gegužės 16 d. Vilniaus mokytojų namų Baltojoje salėje vyko tradicinis Vilniaus žemaičių kultūros draugijos vakaras. Šį kartą jo tema buvo „Kultūrų paribiai“.

Vakarą pradėjęs Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) tarybos pirmininkas Bonifacas Vengalis pristatė svečius ir paminėjo, kad šio renginio sumanytoja yra Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro ansamblio „Tyklė“ vadovė Vitalija Brazaitienė, kuri jau senokai buvo pažadėjusi šiais jubiliejiniais Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva metais kartu su savo vadovaujamu ansambliu padainuoti Martyno Jankaus užrašytų liaudies dainų ir pasikviesti apie Mažąją Lietuvą pakalbėti šio krašto žinovą akademiką Domą Kauną. Pasak Vitalijos, Mažoji Lietuva – didžioji D. Kauno meilė. Jis apie šį kraštą bei jos žmones yra parašęs net keletą knygų.

Prieš kurį laiką VŽKD tarybos nariui Virginijui Jociui bendraujant su akad. D. Kaunu, gimė abiem priimtinas renginio pavadinimas – „Kultūrų paribiai“. Na o visai neseniai iš šio paribio (Šaltaičių km.) kilusi VŽKD tarybos narė, ilgametė

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorė-Danutė Bronė Šerniūtė-Puchovičienė pasisiūlė perskaityti renginio metu savo kūrybos poemėlę „Išraudojimas“, kuri, jos manymu, padėtų geriau suprasti tragišką Mažosios Lietuvos žmonių gyvenimą baigiantis Antrajam pasauliniam karui. Kitas Tarybos narys – lituanistinės bibliotekos kolekcionierius Antanas Šakinis pažadėjo surengti nedidelę savo surinktų senų Mažojoje Lietuvoje išspausdintų leidinių parodėlę.

Vakaro metu ansambliui „Tyklė“ sugiedojus vadinamąjį Knygnešių himną, žodis buvo suteiktas akad. D. Kaunui. Prisistatydamas gausiai susirinkusiems renginio dalyviams jis akcentavo savo žemaitišką kilmę ir ryšius su gimtuoju kraštu:

– Esu žemaitis ir tos meilės Žemaitijai nei biškėlio nepraradęs. Giminės kilmės šaknys – Kulių apylinkėse (XIX a. pradžia). Mano senelis Kazimieras Kaunas, paklajojęs iš vietos į vietą, buvo įsikūręs prie vieškelio tarp Plungės ir Telšių. Jau daug metų gyvenu Vilniuje, bet Žemaitijos neužmirštu, ten turiu giminaičių, dažnai važiuoju vasaroti į Platelius.

Iš kairės: grupė VŽKD renginio „Kultūrų paribiai“ dalyvių; autografus dalina akademikas Domas Kaunas

Pradėjęs kalbėti apie 100-ąsias Klaipėdos krašto metines, jis pasakė:

– Gerbiamieji, prašau jūsų nevertokime žodžio „prijungimas“. Tai agresijos įvardijimas. Tam meškos paslaugą padarė pats mūsų Seimas, paskelbęs, kad 2023-aisiais minėsime Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 100-metį ir pakvietęs teikti projektus šiai daliai paminėti. Rašantieji projektus ir netgi mokslo žmonės pasigavo šitą žodį ir dabar tiražuoja jį per masinės informacijos priemones, leidinius. Gaila, kad šio žodžio atkakliai įsikibę laikosi netgi Klaipėdos universiteto mokslininkai.

Kalbėdamas su Prancūzijos ambasadoriumi visada kalbu apie susivienijimą ir naudoju žodį „susijungimas“. Šis žodis visiškai atitinka tuo metu susiklosčiusią situaciją, juo labiau, kad Mažosios Lietuvos lietuviai (nenoriu pasakyti, kad masė žmonių, bet sąmoningas ir susipratęs politinis aktyvas, taip pat jaunimas) dalyvavo tuose įvykiuose.

Plėtodamas kalbą apie kultūrų paribius D. Kaunas pradėjo nuo Švėkšnos – nedidelio pasienio miestelio, turinčio tam tikrą savitumą. Švėkšna įeina į knygos istoriją savo knygnešiais. Jų čia būta daug todėl, kad čia pat siena – už krūmų, perlipus nesaugomą griovį. Vienas iš knygnešių buvo Tadas Lomsargis, kurio verslo patirtį ir pagarbą knygai perėmė jo sūnus Tadas, kuris, Čekijoje įgijęs meninės knygrišystės

(Nukelta į 14 p.)

Kalba akad. Domas Kaunas

Akad. Domas Kaunas kartu su Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro kolektyvo „Tyklė“ dainininkėmis, pasipuošusiomis delmonais

VŽKD kultūros vakaro „Kultūrų paribiai“ dalyviai

Vakaro metu eksponuota nedidelė dalis VŽKD tarybos nario Antano Šakinio sukauptų Mažojoje Lietuvoje išspausdintų senųjų leidinių

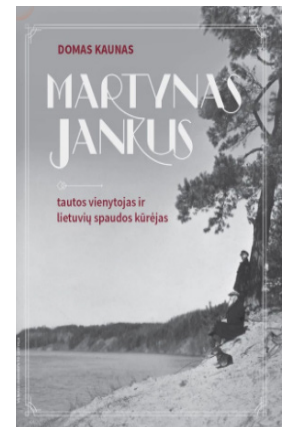
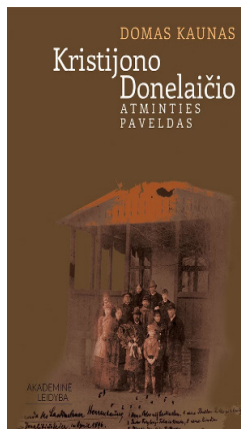
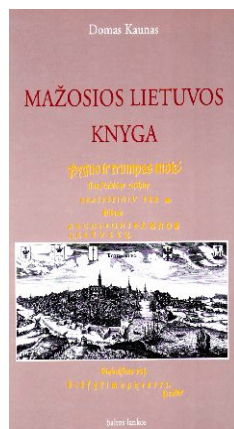
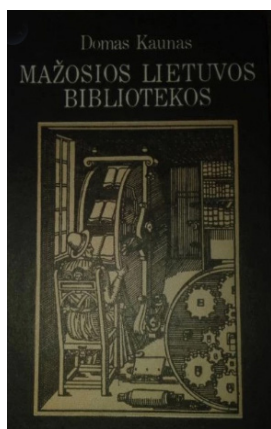
išsilavinimą, gyvendamas Kaune yra sukūręs tikrą knygryšystės meno šedevrų. Dar verta paminėti gydytojo diplomą carinėje Rusijoje įgijusį, vėliau Švėkšnoje gyvenusį knygnešių rėmėją aušrininką ir varpininką Juozą Rugį. Švėkšnai daug gerų darbų yra padaręs ir klebonas Julius Macijauskas. Jis statė Švėkšnos bažnyčią, bet prasiskolino ir dėl to buvo priverstas bėgti į Ameriką. Tačiau turbūt labiausiai Švėkšnai yra nusipelnęs grafas Jurgis Konstantinas Plateris (*Pliateris, Plioteris*, lenk. *Jerzy Konstanty hrabia Plater-Broel z Broelu herbu Plater*, 1810–1831) – vokiečių kilmės dvarininkas, Vilniaus universitete (VU) įgijęs filologo išsilavinimą ir tapęs vienu svarbiausių XIX a. pirmosios pusės Lietuvos bajoriškojo lituanistinio sąjūdžio dalyvių. Pranešėjas parodė ir davė pavartyti apie Jurgį Platerį parašytą savo knygą „Bibliotheca Georgii comitis de Plater. Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas“ (VU leidykla, 2012). Lituanistiniams tyrimams reikalingą

Danutė Bronė Šerniūtė-Pučovičienė skaito savo kūrybos poemą „Išraudojimas“

asmeninę biblioteką-muziejų, įvairius dokumentus, taip pat numizmatines ir archeologines vertybes J.Plateris kaupė iš tėvų paveldėtame Gedminaičių dvare (jis yra už 3–4 km nuo Švėkšnos) padedant bendraminčiui – neturtingam žemaičių bajorui Simonui Stanevičiui. 1831 m. jie abu buvo nuvykę į Karaliaučių, ten lankė bibliotekas, domėjosi Lietuvos istoriją liudijančiais šaltiniais. Sugrįždami iš Karaliaučiaus parsivežė nemažai vertingų vokiškų ir lituanistinių leidinių. Šiuo metu Gedminaičių dvaras jau visiškai sugriuvęs, apaugęs krūmais, bet iš arti jo liekanos dar šiek tiek matomos. Anksti mirusio Jurgio Platerio palaikai ilsisi Švėkšnos kapinėse.

– Kalbant apie kultūros paribius negalima nepaminėti ir mažlietuvės rašytojos Ievos Simonaity-

Domo Kauno knygų apie Mažąją Lietuvą ir jo žmones viršeliai

tės, – pasakė D. Kaunas, iš didelės kartoninės dėžės traukdamas kitą (dar storesnę) savo knygą – „Aš esu Etmės Evė. Ieva Simonaitytė amžininkų liudijimuose“ (VU leidykla, 2019). Akademikas pasidalinio ir savo prisiminimais apie rašytoją:

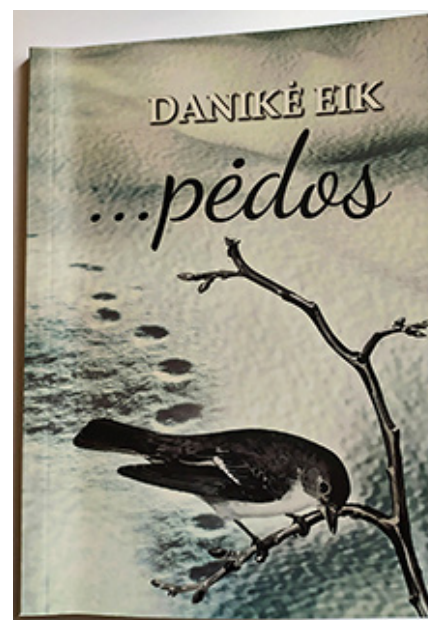
– Dar būdamas studentas išdrįsau pasibelsti į jos namelio duris Priekulėje. Ji sutiko priimti. Mane domino tai, ką ji žinojo apie savo gerus pažįstamus, gyvenusius Klaipėdoje. Rašytoja tada drąsiai šnekėjo, daug visokių gaudų buvo „prisigaudžiusi“. Ieva Simonaitytė prasarė, kad 1939 m., Hitleriui atėjus į valdžią, važiuodama iš Šveicarijos (čia gydėsi) aplinkiniais keliais namo, ji atsidūrė Telšiuose. Ten kurį laiką gulėjo ligoninėje. Iš Telšių jai buvo likę labai geri prisiminimai, ir apie žemaičius ji kalbėjo labai pagarbiai. Vėliau rašytoja dažnai nuvažiuodavo į Telšius aplankyti ten sutiktų artimų žmonių.

Viena iš solidžiausių akad. D. Kauno parašytų knygų yra monografija apie žinomą Mažosios Lietuvos spaustuvininką, aušrininką, varpininką Martyną Jankų iš Bitėnų – „Martynas Jankus. Tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas“ (VU leidykla, 2021).

Kalbėdamas D. Kaunas paminėjo, kad 1914 m. atsitraukdami rusai deportavo M. Jankų į Volgos Mordvių-totorių kraštą, iš kurio jis grįžo tik 1918m. vasarą. 1917 m. M. Jankus buvo pakviestas į Peterburge vykusį pirmąjį visos Rusijos lietuvių suvažiavimą, kuriame jis atstovavo Mažajai Lietuvai. Jis, rizikuodamas nukentėti nuo kaizerinės Vokietijos valdžios, tame suvažiavime drąsiai pareiškė: „Mes jungsimės! Abi Lietuvos turi būti suvienytos!“ Jam tada pasisekė likti nenubaustam, nes netrukus griuvo Kaizerio valdžia ir Vokietija buvo paskelbta respublika. 1923 m. M. Jankus buvo išrinktas Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto pirmininku ir, eidamas šias pareigas, rūpinosi Mažosios Lietuvos visuomenės interesais. Pasakojimą apie Martyną Jankų pranešėjas papildė gausiomis nuotraukomis.

Vėliau kalbėjusi D. B. Šerniūtė-Puchovičienė prisipažino esanti paribio žmogus. Prabėgom užsiminusi apie karo metu jos tėvų patirtą prievartą, siaubą, artimųjų netektis ir skausmą, ji paskaitė ištrauką iš savo poemos „Išraudojimas“ (ji išspausdinta Danikės Eik knygoje „... PĖDOS“ (Vilnius: Žuvėdra, 2010); *Danikė Eik ir D. B. Šerniūtė-Puchovičienė – tas pats asmuo.*

D. B. Šerniūtės-Puchovičienės perskaitytos eilės

DANIKĖS
EIK KNYGOS
„...PĖDOS“
VIRŠELIS

renginio dalyviams dar labiau padėjo suprasti, koks buvo tragiškas Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Mažosios Lietuvos gyventojus ištikęs likimas. Ačiū jai!

Į sceną vėl pakilus V. Brazaitienės vadovaujamam folkloro ansamblui „Tyklė“, nuskambėjo „Paribio daina“, atkurta pagal originalų Martyno Jankaus šeimos įdainuotą įrašą. Tada Vydūno draugijos giedotoja Eglė Bukšaitytė padainavo akad. D. Kauno knygoje paminėtą dainą „Vai kur nužaliuos, vai kur nuliūliuos“. Vėliau „Tyklė“ užtraukė žemaitišką „Gražus yra Palonguos miestelis“ ir sudainavo dvi latviškas dainas, kurioms lietuviško teksto žodžius yra pritaikęs Vydūnas.

Nutilus aplodismentams akad. D. Kaunas neiškentė nepasidžiaugęs puošniais „Tyklės“ ansamblio moterų kostiumais:

– Atkreipkite dėmesį į klaipėdiškių aprangos ypatumus. Siuvinėti marškinėliai, delmonai. Delmonas (dalmonas) – puošni kišenė, austine juostele rišama prie sijono juosmens – būdinga Mažosios Lietuvos moterų puošmena. Juostelėje gali būti išsiuvinėti inicialai, metai, keli žodžiai iš dainos ar giesmės Jais moterys puošdavosi eidamos į bažnyčią“.

Tai pasakęs D. Kaunas pakvietė visus salėje esančius fotografus įamžinti šį unikalų Mažosios Lietuvos aprangos puošybos elementą.

Po koncerto padėkos žodį visiems, kas tą vakarą džiugino savo kalbomis, eilėmis ir daina, tarė VŽKD pirmininkas B. Vengalis ir pakvietė renginio dalyvius pabendrauti prie suneštomis vaišėmis nukloto stalo.